

Un paisatge característic de la Regió II: la carretera de Girona a Sant Feliu de Guíxols per Cassà de la Selva i Llagostera.

L'organització territorial de la Regió II

Margarita Castañer,
José Antonio Donaire
i Isabel Salamaña

La Unitat de Geografia de la Universitat de Girona va realitzar fa poc un estudi sobre *L'estructura territorial del Bisbat de Girona*. Aquest estudi, encarregat per la Diòcesi per documentar una possible modificació de la seva divisió territorial, ens ha permès reflexionar (com ens passa sovint amb altres treballs similars) sobre quines són les pautes espacials més notables de les contrades gironines. El present article no vol entrar ni en el contingut ni en les conclusions del treball lliurat a la Diòcesi. Es tracta, simplement, de presentar les pautes espacials que els autors hem detectat en l'àmbit de la Regió II arran de l'elaboració de l'esmentat treball.

D'ençà que el govern republicà de 1932 establí la Ponència de la Divisió Territorial de Catalunya, els estudis sobre l'organització del territori català –entesa en la seva globali-

tat o en un àmbit més concret– han donat peu a una literatura molt voluminosa (1). El dinamisme del territori català ha condicionat aquesta renovació de les diferents propostes, en restar sovint obsoletes en relació amb el nou escenari.

Alguns autors i autores han volgut veure en la divisió territorial la plasmació espacial d'un sentiment de col·lectivitat, en el qual les unitats esdevenen «un àmbit col·lectiu de percepció d'un espai territorial» (2). Altres han posat l'èmfasi en el contingut polític d'una o altra proposta (3). En aquest cas, els autors hem cercat l'opció segons la qual una divisió territorial esdevé un instrument per a una prestació més eficaç dels béns i serveis públics i privats i, en definitiva, per a una gestió més racional del territori.

L'àmbit d'estudi, el Bisbat de Girona, coincideix amb els límits de la Regió II (les actuals comarques de l'Alt Empordà, Baix

Empordà, la Garrotxa, el Gironès, el Pla de l'Estany i la Selva) i l'Alt Maresme. És, certament, un espai coherent, més o menys cohesionat a l'entorn de la capitalitat de Girona. Cal anotar, però, que l'objectiu de l'estudi no ha estat la justificació dels límits generals, sinó l'establiment d'una proposta de divisió territorial en un espai donat.

L'espai gironí és un entorn heterogeni, divers. En aquest territori, conviuen els municipis litorals dedicats a les activitats residencials i recreatives i les indústries tradicionals de la vall del Fluvià, les explotacions agro-pecuàries de les planes de l'Empordà i la Selva o l'establiment d'un entorn metropolità al voltant de Girona. Per aquest motiu, lluny de basar l'estudi en un sol indicador, hem contemplat un ampli ventall de factors: el medi físic, la distribució territorial de les activitats econòmiques (agricultura, indústria, serveis), la xarxa de comunicacions, les divisions administratives i les diverses propostes d'organització territorial.

Tres models d'organització espacial

La realitat territorial de l'àmbit d'estudi sembla articular-se a l'entorn de diversos nivells: un nivell superior, que *anomenarem regional, coincideix amb els límits de l'àrea, cohesionada a partir de l'atracció de Girona*; un nivell intermedi, que podem denominar comarcal, presenta una implantació desigual en el territori, articulat a l'entorn d'un estol de ciutats mitjanes; finalment, un nivell inferior o rodal en el qual la divisió territorial reproduceix l'àmbit de les relacions més quotidianes.

Els diversos nivells d'organització del territori (regional, comarcal i rodal) prenen i tenen una incidència desigual en el territori; es formen, doncs, diversos models d'estructura territorial que responen a lògiques diferents, per bé que complementàries. Així, cada model (concentració, dispersió i difusió) privilegia un determinat nivell i margina els altres, de manera que la unitat que és vàlida per a un determinat espai resulta ineficaç per a un territori veí. Per aquest motiu, qualsevol divisió administrativa haurà de contemplar la dimensió polièdrica del territori i la coexistència d'unitats de significació diversa.

Figueres, centre de serveis d'una extensa plana rural.

Model de concentració

El model de concentració és propi d'aquelles àrees on un elevat nombre de localitats de baixa capacitat demogràfica depenen molt estretament d'un nucli central de dimensions desproporcionades; gens allunyat del concepte de ciutat-mercat, definit per Manuel Ribas i Piera com «un fet urbà discontinu format per un estol de petites unitats agràries incompletes urbanísticament perquè depenen d'un centre de negocis molt més gran i complementari, en si mateix també desequilibrat en raó d'aquella complementarietat».

Geogràficament, es correspon amb les terres interiors i septentrionals de l'àrea d'estudi, a l'entorn de l'espai que articulen els nuclis de Figueres, Olot i Girona.

Figueres referma la seva centralitat sobre la base del seu tarannà de centre de serveis d'una extensa plana rural. Hi destaca una acusada fragmentació municipal, que palesa un nombre elevat de municipis. Aquestes localitats de vocació rural estan mancades d'una oferta de serveis bàsics, fet pel qual depenen molt estretament de la ciutat central.

Olot és el nucli central d'una àrea muntanyosa solcada per una vall fluvial que esdevé el gran centre de comunicacions garrotxí. La centralitat d'aquest nucli s'ha consolidat, al marge del seu dinamisme intern, pel tarannà d'aïllament del conjunt de la Garrotxa respecte als grans corredors interiors.

Girona és el centre d'una plana que s'estén vers les terres més meridionals. La creixent accessibilitat a Girona i el seu caràcter de capital provincial han

potenciat la seva centralitat, en termes que superen en molt els estrets límits de la plana circumdant. D'aquesta manera, Girona és el centre de la plana que l'envolta i amb la qual manté relacions metropolitanes, però és també el centre d'un espai supracomarcal. Hi coexisteixen, doncs, diversos nivells de jerarquia.

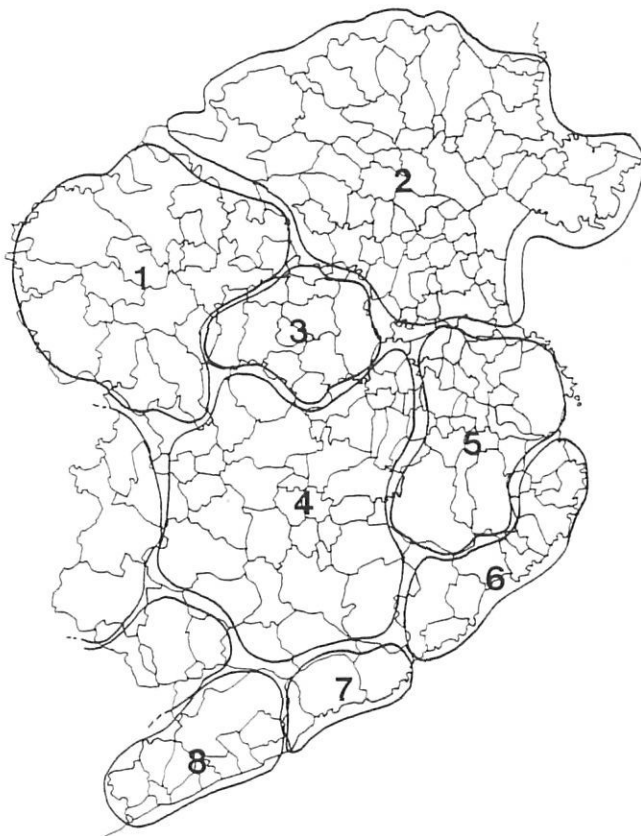
Al marge d'aquests tres nuclis, altres localitats han consolidat un model de centralitat en uns termes similars, si bé l'àrea d'influència que defineixen és sensiblement inferior. La Bisbal d'Empordà, ubicada entre la capacitat d'atracció de Girona i el dinamisme del litoral, és un centre de béns i serveis que s'estén vers les muntanyes veïnes i algunes localitats de la plana baixempordanesa. També Banyoles ocupa un espai intersticial; està situada en el centre geomètric del triangle que formen les tres localitats principals de l'àrea d'estudi. En certa manera, la seva capitalitat pot explicar-se per la llunyania respecte a la resta de centres, que sembla potenciar l'aparició d'un nou nucli vertebrador.

De fet, en un entorn caracteritzat per la forta capacitat d'atracció de les «ciutat-mercat», l'establiment de centres secundaris només té lloc en els espais fronterers de les respectives àrees d'influència. Banyoles i la Bisbal en serien els exemples paradigmàtics. En menor mesura, caldria fer esment de Besalú (entre Olot, Figueres i Banyoles), Amer-les Planes (entre Olot i Girona) o Torroella de Montgrí (entre Figueres i la Bisbal).

En aquest espai, els límits del nivell regional tenen un paper secundari, ja que la influència de Girona resta diluïda per l'atracció de Figueres i d'Olot, que articulen al seu voltant un espai molt coherent. Unes relacions més intenses mantenen les àrees de Banyoles i la Bisbal, molt més properes geogràficament i amb menor capacitat d'atracció que els nuclis septentrionals.

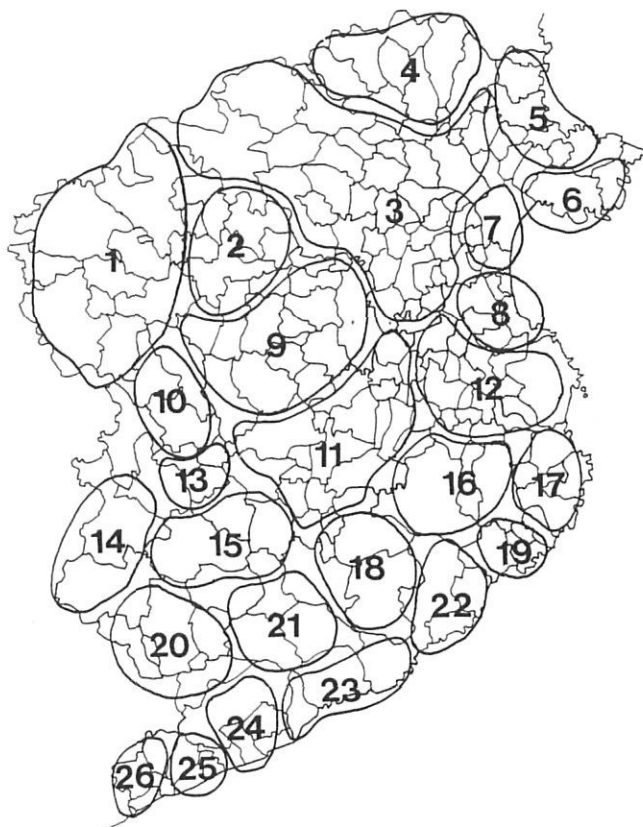
Per raons anàlogues, els entorns del nivell comarcal troben en aquest espai una coherència notable. La Garrotxa, l'Alt Empordà o el Pla de l'Estany són unitats territorials que es reproduïxen amb nitidesa en els diversos indicadors emprats. Potser són els límits del Gironès aquells que en menor mesura palesen la realitat territorial, atesa la forta atracció de la ciutat de l'Onyar vers les terres meridionals.

L'ORGANITZACIO TERRITORIAL. NIVELL II

Nivell II

1. Olot-La Garrotxa
2. Figueres
3. Banyoles-Pla de l'Estany
4. Girona
5. Torroella-La Bisbal
6. Costa Brava
7. Lloret-Blanes
8. Alt Maresme

L'ORGANITZACIO TERRITORIAL. NIVELL III

Nivell III

1. Olot	9. Banyoles	18. Cassà
2. Besalú	10. Amer	19. Palamós
3. Figueres	11. Girona	20. Hostabric
4. La Jonquera	12. Torroella	21. Sils
5. Llançà	13. Anglès	22. Vall d'Aro
6. Roses	14. Arbúcies	23. Blanes-Lloret
7. Castelló-Peralada	15. Santa Coloma	24. Malgrat-Pineda
8. L'Escala	16. La Bisbal	25. Calella
	17. Palafrugell	26. Arenys de Mar

Model de dispersió

Les àrees que conformen aquest model coincideixen geogràficament amb l'arc litoral que s'estén des de Portbou fins a Arenys de Mar, per bé que les localitats més representatives se succeeixen a partir de Begur. En l'estreta franja que enllaça el massís de Begur amb la localitat d'Arenys, s'hi ubiquen nou de les quinze localitats de l'àrea d'estudi que ultrapassen els 10.000 habitants.

La configuració territorial d'aquest espai està estretament relacionada amb les seves característiques geogràfiques:

– Un potencial de creixement molt elevat, sovint condicionat pels recursos associats al litoral, la pesca, el comerç i, d'ençà dels anys 60, el turisme.

– La serralada de Marina ha esdevingut una frontera física que ha limi-

tat la capacitat de les localitats costaneres per establir un terapaís al seu voltant. En la plana altempordanesa, els aiguamolls han exercit igualment de frontera natural i han obstaculitzat secularment l'assentament humà en l'espai litoral.

– L'orogènia ha obert unes vies estretes que solquen el muntanyam i permeten una comunicació directa entre alguns nuclis costaners i la depressió pre-litoral. Molt significativament, les localitats més dinàmiques del litoral estan ubicades al peu d'aquestes obertures viàries.

D'acord amb aquests tres condicionants, l'estructura territorial estarà caracteritzada per un conjunt de nuclis amb alts nivells poblacionals i un dinamisme notable, que centralitza al seu voltant uns pocs municipis veïns. Cal fer esment

de l'efecte distorsionador del turisme, que ha potenciat localitats petites, amb una oferta de serveis desproporcionada en relació amb el seu nivell demogràfic.

Els límits del nivell regional tenen, en aquest àmbit, una significació desigual. Les localitats més ben connectades a partir de les vies comarcals estableixen vincles estrets amb Girona. Tanmateix, en alguns casos, la ciutat de Figueres assoleix el paper de ciutat central, de manera que Roses, Castelló i probablement l'Escala mantenen relacions molt estretes amb la capital altempordanesa. Les àrees més allunyades i pitjor connectades presenten una major tendència a l'autoabastament i les relacions de veïnatge.

Els àmbits de nivell comarcal estan mancats de significació. De fet, les seves relacions entre les localitats

En la capitalitat de Girona hi conflueixen diversos nivells de jerarquia.

La Bisbal, entre la capacitat d'atracció de Girona i el dinamisme del litoral.

L'aïllament del conjunt de la Garrotxa ha consolidat la centralitat d'Olot.

litorals baixempordaneses i selvatanes i les respectives capitals comarcals, la Bisbal i Santa Coloma de Farners, en són un bon testimoni.

Les unitats de nivell rodal esdevenen la peça clau de l'articulació territorial. La presència d'un important nombre de localitats molt poblades, veïnes de nuclis amb un escàs potencial demogràfic, condiciona l'aparició de relacions de curt abast molt intenses. Les relacions es caracteritzen, doncs, per les seves reduïdes dimensions i pel seu grau extrem de cohesió.

Model de difusió

El model de difusió es correspon geogràficament amb les terres més meridionals de l'interior de l'àrea d'estudi. Coincideix, per tant, amb la plana de la Selva i la prolongació meridional del Pla de Girona, en un ampli territori planer entre la serralada de Marina i els cims de les Guillerries i el Montseny. La seva superfície correspon a un trapezi amb els vèrtexs a Cassà de la Selva, Brunyola, Arbúcies i Vidreres.

En aquestes localitats, hom hi adverteix l'absència de localitats molt poblades i, igualment, la manca de localitats amb un potencial demogràfic important.

De fet, aquest espai esdevé un model intermedi entre els dos precedents. Per una banda, es constata l'articulació de l'espai a l'entorn d'un estol de ciutats mitjanes majorment al peu dels principals eixos viaris. Per una altra banda, el sistema de ciutats es caracteritza per l'absència de nuclis preeminentes i subordinats i, en definitiva, per la manca d'una jerarquia urbana.

La ciutat de Girona és massa propera per afavorir l'establiment d'un o diversos nuclis centrals; però és alhora massa llunyana com per integrar la plana de la Selva dins llur òrbita de relacions quotidianes. Així, no prosperen centres urbans dinàmics puix que no són compatibles amb l'atracció de la capital provincial i tampoc no prosperen localitats petites, ja que no poden accedir a un centre de mercat proper.

En aquest context, l'organització territorial estarà formada per un nombre no gaire elevat de ciutats mitjanes, on se superposen diversos nivells de relacions; hom accedeix a l'oferta de béns i serveis o a l'oferta laboral i residencial de tres formes: l'accés ràpid a la ciutat de Girona sobre la base de la xarxa de comunicacions que travessa la depressió Pre-litoral catalana, molt especialment la xarxa ferroviària i la N-II; les infreqüents relacions amb els nuclis veïns, i l'autoabastament.

La influència de Girona minva a mesura que s'incrementa la distància. Així, els municipis que formen el Baix Montseny sembla que graviten més a l'entorn de l'àrea d'influència de Sant Celoni que no pas a l'entorn de la ciutat de l'Onyar. Aquestes localitats situades al peu de l'autopista es veuen afavorides per la seva ubicació intersticial entre les àrees de Barcelona i de Girona i han conegut recentment una notable industrialització que cal atribuir a la descongestió de les activitats productives de la Regió I. Sigui com sigui, aquest conjunt de municipis sembla que mostra un comportament territorial singular en el context de la plana selvataana.

Per al conjunt de localitats que conformen el model de difusió, els

límits de nivell regional expliquen bona part del comportament territorial. La plana meridional manté uns vincles molt estrets amb la ciutat de Girona, que nodreix de treball, béns i serveis aquestes localitats connectades per les vies de comunicació. No en va, les primeres propostes sobre la divisió territorial de Catalunya consideraven la plana de Girona i la plana de la Selva com un únic espai administratiu.

Les relacions d'abast comarcal –en conseqüència– no aporten cap significació. Els espais de nivell rodal presenten una significació desigual, d'acord amb la capacitat d'atracció de les localitats arrecerades al peu de les vies principals (Cassà de la Selva, Maçanet...). Tanmateix, el grau de cohesió és comunament molt feble. Els vincles entre els diversos nuclis s'apropen més a la reciprocitat i a la complementarietat que no pas a la jerarquia.

*Margarita Castañer,
José Antonio Donaire
i Isabel Salamaña* són geògrafs.

NOTES

1. L'obra d'Enric LLUCH i Oriol NEL-LO. *El debat de la divisió territorial de Catalunya*, Barcelona, Diputació de Barcelona, 1984, 1.491 pp., recull les aportacions més significatives per aquest debat.
2. Marçal TARRAGO i BALAGUER. «Qüestions sobre el per a què una divisió territorial» in Pilar RIERA ed.; *La nova divisió territorial de Catalunya*, Bellaterra, Departament de Geografia de la Universitat Autònoma de Barcelona, 1983, pàg. 8.
3. Per exemple, Antoni F. TULLA. «La divisió comarcal en el futur de Catalunya. Algunes precisions» in *Ibid.*, pp. 225-236.